

Piketty hahmottelee 2000-luvun sosiaalidemokratiaa

MATTI TUOMALA

Teoksessaan *Capital and Ideology* (2020, alkuteos *Capital et idéologie* 2019) Thomas Piketty erottaa historian kulussa neljä laajaa eriarvoisuuden kehikkoa. Hän pyrkii soveltamaan tätä mallia eri yhteiskuntien taloudellisen eriarvoisuuden historiaan. Tukenaan hänellä on WID:n (World Inequality Database) historialliset aikasarjat taloudellisen eriarvoisuuden kehityksestä. Hän keskittyy kuitenkin lähes yksinomaan isoihin maihin. Pienistä maista huomiota saa vain Ruotsi. Pyrin tässä puheenvuorossa täydentämään Pikettyn analyysia Ruotsin osalta. Samalla avautuu mahdollisuus arvioida, miten hyvin Pikettyn analyysi selittää Ruotsin eriarvoisuuden historiaa.

Pikettyn eriarvoisuuden aikakausien luokittelussa sosiaalidemokratian kausi asettuu kahden yksityiseen omistukseen perustuvan yhteiskuntien väliin. Näistä kausista Piketty käyttää nimityksiä *proprietary* ja *neo-proprietary*. Varhaisempaa aikakautta olisi voinut kutsua myös kahlitsemattomaksi kapitalismiksi ja uudempaa finanssikapitalismin hallitsemaksi kaudeksi. Sosiaalidemokratian aikakauden Piketty määrittelee väljästi sisältäen laajan kirjon keskustavasemmistolaisia poliittisia liikkeitä. Sosiaalidemokratian aikakautta hän luonnehtii epätäydellisenä tasa-arvona. Hänen mielestään sosiaalidemokratian hegemonian aikana tasa-arvopyrkimyksissä ei menty riittävän pitkälle, koska sosiaalidemokratia jättäytyi kansallisvaltion varaan. Toisaalta hän kuitenkin muistuttaa, että aikakausi oli monella tavalla menestys. Esimerkiksi finanssi- tai pankkikriisejä ei juuri esiintynyt vuoden 1945 ja 1970-lu-

vun alun välisenä aikana. Sen sijaan ennen tuota ajanjaksoa ja sen jälkeen niitä esiintyi suhteellisen tiheässä tahdissa eri puolilla maailmaa. Tästä menestyksestä Piketty ei juurikaan puhu.

Piketty väittää, että epätasa-arvon tasainen väheneminen 1950–80-luvuilla oli seurausta progressiivisesta tulojen ja perintöjen verotuksesta. Neuvostoliiton romahtaminen ja oikeistokonservatiivinen vallankumous Thatcherin ja Reaganin aikakaudella käynnistivät sosiaalidemokratian ideologisen valta-aseman heikentymisen. Pikettyn mukaan tämä ei tapahtunut väistämättömyydestä vaan uuden yksityiseen omistukseen perustuvan ideologian (*neo-proprietary*) myötä. Tämän näkemyksen jakavat monet taloustieteilijät, jotka pitivät oikeistosuuntauksen vahvistumista USA:n politiikassa yhteisenä selittäjää sekä rahoitusmarkkinoiden liberalisoinnille että ylimpien tulo-osuuksien kasvulle.

Aiemmin vallalla ollut näkemys, joka uskoi taloudellisen eriarvoisuuden kasvun johtuvan väistämättömistä teknologian ja globalisaation taustalla olevista voimista, näyttää olevan väistymässä. Nyt painotetaan enemmän sellaisia asioita kuin ammattiliittojen heikentymistä – erityisesti näin on USA:ssa – ja progressiivisen verotuksen hiipumista. Poliittiset päätökset ovat olleet vahvasti näiden muutosten takana. Piketylle verotus on avain sekä modernin sivilisaation ymmärtämiselle että tulevaisuuden muokkaamiselle.

Mutta miksi politiikka kääntyi oikealle? Piketty syyttää keskustavasemmistolaisia puolueita, jotka hänen mukaansa muuttuivat edusta-

maan korkeammin koulutettuja väestöryhmiä. Ne menettivät kiinnostuksen politiikkaan, joka hyödyttää vähäosaisempia ryhmiä. Samalla puolueet menettivät näiden ryhmien kannatuksen. Esimerkiksi USA:ssa toteutettiin vasta Clintonin presidenttikaudella (1993–2001) lukuisia Reaganin linjan mukaisia reformeja. Ehkä huomattavin muutos oli se, että uusi rahoitustoiminta jätettiin kaiken sääntelyn ulkopuolelle. Juuri sääntelyn ulkopuolelle jätetty rahoitustoiminta oli keskeinen vuonna 2008 USA:sta alkaneen finanssikriisin käynnistäjä. Britanniassakaan ei tehty täyskään-
nöstä konservatiivihallitusten politiikkaan, vaan vuonna 1997 aloittanut Tony Blairin työväenpuolueen hallitus jatkoi sitä monissa kohdin, kuten suhtautumisessaan rahoitussektoriin.

Sosiaalidemokratia Ruotsissa

Ruotsi muuttui erittäin epätasa-arvoisesta yksityiseen omistukseen perustuvasta yhteiskunnasta 1920- ja 1930-luvuilla sosiaalidemokratian aikakauteen aina 1980-luvulle asti ja sen jälkeen vahvasti finanssikapitalismin hallitsemaksi yhteiskunnaksi. Tärkeä merkkipaalu Ruotsin kehittymisessä sosiaalidemokraattien hegemoniaan oli, kun Ruotsin työnantajat allekirjoittivat vuonna 1938 Saltsjöbadenissa Wallenbergien omistamassa linnamaisessa hotellissa Ruotsin työmarkkinahistorian kuuluisan sopimuksen yhdessä ammattiliittojen keskusjärjestön (LO), maanviljelijöiden liiton ja Ruotsin sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen SAP:n kanssa. Keskeinen pilari sopimuksessa oli keskitetty palkoista sopiminen. Tätä seikkaa on pidetty keskeisenä syynä, miksi työnantajat tulivat mukaan. Sopimuksen perustalle rakennettiin malli, jota alettiin 1950-luvun alusta lähtien kutsua kahden ruotsalaisen ekonomistin mukaan Rehn-Meidner-malliksi. Siinä ammattiliitot ja työnantajat neuvottelivat toimialatasolla palkoista ja valtio harjoitti aktiivista työmarkkina- sekä sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa. Sekä omistajien että työntekijöiden tavoitteet saavutettiin siirtämällä palkkojen määräytyminen markkinoilta kollektiiviseen sopimiseen. Solidaarinen palkkopolitiikka, eli kullakin toimialalla sama palkka samasta työstä, kavensi palkkaero-

ja. Samalla tuottavimmat ja innovatiivisimmat yritykset kukoistivat investoimalla kasvaneita voittojaan ja laajenemalla heikommin toimivien yritysten kustannuksella. Ammattiliitot pysyivät nostamaan alempia palkkoja työttömyyttä kasvattamatta. Pienten palkkaerojen ja täystyöllisyyden tavoittelu johti suurempiin voittoihin ja pääoman omistajien varallisuuden kasvuun (Tanninen & Tuomala, 2020).

1970-luvulla Tanskassa ja Ruotsissa ammattiyhdistysliikkeissä voimistuivat vaatimukset taloudellisesta demokratiasta ja suorasta voittojen kontrollista. Rudolf Meidnerin johtama ryhmä teki vuonna 1976 ehdotuksen, jota alettiin kutsua palkansaajarahastoksi. Idea oli, että yritysten voitoista osa menisi työntekijöiden hallitsemaan rahastoon. Rahaston tehtävä oli luoda uusia työpaikkoja, ja voitoista tulisi enemmän myös työntekijöille sen sijaan, että ne lisäisivät yritysten omistajien ja johtajien varallisuutta. Myöhemmin 1980-luvulla Ruotsissa perustettiin palkansaajarahastoja. Ne olivat Meidnerin ryhmän kaavailmiin suunnitelmiin verrattuna hyvin vaatimattomia (ks. Kärrylä 2021). Meidnerin ryhmän esitys sai osakseen ankan vastahyökkäyksen. Kapitalistit ja porvaripuolueet näkivät sen askeleena kohti sosialismia. Käyttöön otetut palkansaajarahastot saivat ankaraa vastarintaa myös SAP:n oikealta siiveltä. Palkansaajarahastot lakkautettiin samassa aallossa, kun rahoitusmarkkinoiden vapauttamista alettiin toteuttaa 1980-luvulla. Ruotsissa ylimpien tulo- ja varallisuuserojen kasvu käynnistyi 1990-luvulla. Rehn-Meidner-malli alkoi jo rapautua 1980-luvulla. Työnantajat perustelivat muutosta sillä, että tuotanto on muuttumassa massatuotannosta entistä erikoistuneemmaksi ja irtautuivat vähitellen 1980-luvun lopulla solidaarisesta palkkapolitiikasta. Lopullisena eleenä Ruotsin työnantajien liitto lakkautti vuonna 1990 neuvotteluosastonsa. Myös ammattiliittojen kesken oli ristivetoa.

Sosiaalidemokratian hiipuminen

Kävikö sittenkin niin, että vuonna 1938 solmitun sopimuksen teollisuuskapitalistit menettivät mahtiasemaansa Ruotsissa? Suurempaan rooliin

astuivat finanssikapitalistit. Ruotsiin ja muihin Pohjoismaihin kulkeutui myös 1980-luvun lopulla Reaganin ja Thatcherin käynnistämä uskomus, että rikkaita suosiva politiikka hyödyttää myös muita. Uskottiin, että suurituloisten verotusta keventämällä rikkaiden vaurastuminen kasvattaisi taloutta ja ennen pitkää nostaisi myös muiden elintasoja, kun rikkailta valuu tuloa alaspäin muille ryhmillä. Edelleen uskottiin vahvasti, että tällä tavalla syntyvä taloudellisen toimeliaisuuden kasvu tasapainottaisi veronkevennysten aiheuttamia väheneviä verotuloja. Näin ei käynyt Ruotsissa eikä muissakaan kehittyneissä maissa, kuten Piketty tukena oleva empiirinen aineisto osoittaa. Lisäksi hyödyke-, pääoma- ja työmarkkinoiden sääntelyä purettiin.

Ruotsissa ja muissa Pohjoismaissa havahduttiin huomaamaan 1990-luvun alussa miten haavoittuva pieni maa on suurten rahoitusvirtojen ja liikkuvan rahoituspääoman maailmassa. Ruotsi kohtasi pankkikriisin 1991–1992 ja Suomi heti Ruotsin jälkeen. Tässä vaiheessa olisi tuntunut luontevalta uudelleen arvioida, mitä vaaroja rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purkamiseen 1980-luvulla liittyi. Näin ei tietenkään tehty, koska erityisesti rahoitussektori sekä porvaripuolueet olivat jo vuosikymmeniä kampanjoineet vapaiden markkinoiden puolesta lähes kaikilla elämänaalueilla. Joukossa oli mukana myös oikean laidan sosiaalidemokraatteja. Näiden tahojen mukaan Ruotsin sosiaalidemokraattinen malli oli mennyt liian pitkälle. Esimerkiksi ekonomisti Assar Lindbeckin mukaan hyvä sosiaaliturva muuttaa vähitellen vallitsevia sosiaalisia normeja niin, että ihmiset jättäytyvät sosiaaliturvan varaan helpommin kuin hakeutuvat töihin. Lindbeck ei koskaan esittänyt mitään empiiristä tukea väitteilleen.

Porvaririntama pääsi valtaan vuonna 1991, jolloin Ruotsi omaksui eriytetyn tuloverotuksen, mikä vähensi ansio- ja pääomatulojen verotuksen progressiivisuutta. Pääomatulojen verotuksessa omaksuttiin suhteellinen 30 prosentin veroaste. Reformia oli jo valmisteltu valtiovarainministeriössä edellisen demarihallituksen aikana. Tuolloin SAP:n sisällä syntyi ankara kiista progressiivisesta verotuksesta. Valtiovarainministeri Kjell-Olof

Feldt oli kiistan keskeinen hahmo. Hän antoi lausunnoissaan ymmärtää, että korkeat marginaaliverot (lisätulosta menevä vero) ovat itse asiassa johtaneet monenlaisiin epärealistisiin. Marginaaliverojen kritiikissään Feldt sekoittaa keskenään nimelliset ja todelliset marginaaliverot. Jos veropohjaan on tehty mielivaltaisesti aukkoja, progressiivisen verotuksen idea ei voi toteutua. Korkealla marginaaliverolla ei itsessään ole tulonjakotehtävää. Sen tarkoitus on lisätä keskimääräistä veroa (maksettujen verojen suhde tuloon) tuloasteikossa ylempänä olevilta.

1980-luvun lopulla omaksuttu veroideologia jatkui myöhemmin sekä porvarihallituksissa että demarihallituksissa. Demarihallitus poisti perintöveron ja porvarihallitus taas lakkautti vuotuisen varallisuusveron kokonaan. Aiemmin 1980-luvun lopulla demarihallitus oli keventänyt erittäin varakkaiden varallisuusveroa. Hallitus taipui tähän varakkaiden agressiivisen kampanjan edessä. Rikkaat uhkailivat maasta poistumisella. Piketty näkee perintöveron lakkauttamisen Ruotsissa havainnollistavan ”pienen maan syndroomaa”. Hän hämmästelee, miksi Ruotsin demarit näkivät hyvänä ideana poistaa sukupolvien välisiltä tulonsiirroilta veron, vaikka Saksan kristillisdemokraatit, Britannian konservatiivit ja USA:n republikaanit ovat säilyttäneet veron vaikkakin sitä alentaen. Piketty ei ehkä tiedä, että vuonna 2005 Ruotsin hallitus päätti aluksi lakkauttaa vuotuisen varallisuusveron, kunnes huomasi sen tuoton olevan suurempi kuin perintöveron. Toisin sanoen asiaa katsottiin vain fiskaaliselta kannalta.

MIT-ekonomisti Daron Acemoglu (2019) toteaa aivan oikein, että markkinoihin uskova suuntaus 1980- ja 1990-luvuilla johti Ruotsissa huonoon kehitykseen lisäten tuloeroja ja saaden aikaan vaimean tuottavuuden kasvun, joka on jatkunut 1980-luvulta tähän päivään asti. Reaalisen tuotannon arvo työntekijää kohti kasvoi Ruotsissa keskimäärin vuosina 1960–89 ja 1990–2019 2,2 % ja 1,7 %. Ruotsalainen sosiologi Göran Therborn (2019) tulkitsee kirjassaan *Kadotettu kansankoti* 1980-luvun lopulta alkaneen politiikan muutoksen seurauksena Ruotsin kansankodin palanneen luokkayhteiskunnaksi ja valtion muuttuneen pääoman asiamieheksi.

Hallitsematon globalisaatio ja sosiaalidemokratia

Ruotsissa veropoliittisessa keskustelussa oli jo 1980-luvulta lähtien keskeisessä roolissa pelko pääomien vuotamisesta pois maasta. Olipa pelko perusteltua tai ei, se ei kuitenkaan saanut Ruotsin hallituksia edistämään tiiviimpää veroyhteistyötä Euroopassa. Ruotsin SAP oli ajattelussaan jäänyt kansallisvaltion vangiksi. Pikettyyn kritiikissä on keskeistä sosiaalidemokratian epäonnistuminen rakentaa erityisesti Euroopassa globaaleja instituutioita, joilla olisi voitu estää oikeistokonservatiiveja romuttamasta progressiivista verotusta. Ja samalla pelastaa maailma kriiseiltä ja eriarvoisuuden kasvulta, minkä omistajayhteiskunnan irti päästetyt itsesääntelevät markkinat synnyttivät. Piketty ihmettelee, miksei mitään tiiviimpää fiskaalista yhteistyötä pystytty edistämään niinä vuosina, kun samaan aikaan vallassa olivat Britanniassa *labour*-puolue, Saksassa SPD ja Ranskassa sosialistipuolue?

Globalisaation kasvun hedelmistä osattomaksi jääneet ryhmät ovat olleet populististen liikkeiden käyttövoimaa. Dal Bon ym. (2018) tutkimuksen mukaan Ruotsin porvarihallituksen 2006 omaksuma niin sanottu työlinja, jota on perusteltu tarpeena sopeutua kasvavaan globaaliin kilpailuun, on merkittävästi vaikuttanut ruotsidemokraattipuolueen kannatuksen kasvuun. He osoittavat, että selvästi enemmän kuin muiden puolueiden kannattajien keskuudessa ruotsidemokraattien kannattajien työllisyys ja taloudellinen tilanne on heikentynyt vuoden 2006 jälkeen. Kuten Pikettykin toteaa, globalisaation vaikutusta ei silti pidä kytkeä pelkästään populististen puolueiden vaalimenestykseen, sillä globalisaation aikaudella poliittinen osallistuminen äänestysprosentilla mitattuna on ylipäänsä vähentynyt. Pohjoismaat Suomi pois lukien ovat olleet korkean äänestysaktiivisuuden maita. Erityisen paljon äänestysaktiivisuus on laskenut vähäosaisimmissa ryhmissä. Olisivatko globalisaation sosiaaliset kustannukset olleet pienemmät, jos ekonomistit olisivat nähneet paremmin globalisaation kielteiset vaikutukset? Olisiko sillä ollut vaikutusta ylikansallisten instituutioiden rakentamiseen?

Ruotsi on toki edelleen säilyttänyt sosiaalivaltion keskeisiä pilareita. Koulutuksen, terveydenhoidon ja hoivapalvelujen laaja julkinen tuotanto Ruotsissa on keskeisin selitys sille, että julkisen sektorin työllisyysosuus on korkea. Ruotsissa julkisen sektorin työllisyysosuus on tosin supistunut vuoden 2006 jälkeen porvarihallituksen aikana, kun yksityisen sote-sektorin tuotanto on kasvanut. Pikettyltä on jäänyt huomaamatta, että julkisen sektorin työllisyysosuus on selvästi korkeampi Pohjoismaissa kuin muualla. Pikettyyn mukaan julkisen sektorin työllisyysosuus vaihtelee 15–20 prosentin välillä. Pohjoismaissa, paitsi Suomessa, se on ollut 30 prosentin luokkaa jo vuosikymmeniä.

Sosiaalinen federalismi

Piketty on oikeassa väittäessään, että ylikansalliset keinot unohtuivat myös Pohjoismaissa 1980- ja 1990-luvuilla globalisaatiokehityksen kritiikittömässä edistämisessä. Piketty näkee tässä yhtymäkohtia Hannah Arendtin (1951) esittämään kritiikkiin, että sosiaalidemokraatit olivat 1900-luvun alkupuoliskolla periaateessa internationalisteja, mutta eivät juurikaan käytännössä. Tämä näkyy erityisesti siinä, millaiseksi EU on muotoutunut. Yhteisvastuun edistämistä ajaneet politiikkajulistukset, kuten Delors-raportin suositukset, ovat jääneet toteutumatta. Yhteisvastuun puuttumisen vuoksi EU:sta on tullut projekti, jossa on keskitytty lähes kokonaan keskinäisten markkinoiden vapauttamiseen. Samalla on hyväksytty implisiittisesti maiden välinen verokilpailu, joka on puolestaan edistänyt oikeistokonservatiivien tavoitetta pienestä ja köyhtyvistä valtiosta.

Pääoman ja erityisesti rahoituspääoman vapaa liikkuvuus ei ole mikään luonnon laki. Se on ihmisten tekemä sopimus. Näitä sopimuksia voi halutessaan muuttaa. Nykyisen tilanteen muuttaminen vaatisi automaattista tietojen vaihtoa siitä, kuka omistaa ja missä. Vasta tällöin voidaan rakentaa reilu verojärjestelmä, jossa kaikkein varakkaimmat osallistuisivat yhteisten hankkeiden rahoittamiseen maksamalla veroja suhteessa tuloihinsa ja varoihinsa vähintään sen verran kuin keski- ja pienituloiset ryhmät. Pitkään on ollut näkyvissä, mihin tämä kehitys johtaa. Tämä il-

menee selvästi niissä ryhmissä, jotka tunnistavat kuuluvansa globalisaation häviäjiiin. Tämä on näkynyt tyytymättömyytenä Euroopan integraatioon. Nykyiset kansainväliset sopimukset mahdollistavat varakkaiden varallisuuden kasvattamisen hyödyntämällä maan julkista infrastruktuuria, erityisesti koulutusjärjestelmää. Ne mahdollistavat myös varallisuuden siirtämisen jonnekin muualle niin, että lähtömaalla ei ole tietoa, minne varallisuus on mennyt.

Sosiaalista fiskaalista federalismia olisi tarvittu sekä eurokriisissä että nyt koronapandemiakriisissä. Kummassakin tapauksessa jouduttiin turvautumaan EKP:n epätavallisiin rahapoliittisiin keinoihin. Piketty laajentaisi fiskaalista federalismia koko EU-alueelle. Käyttäessään nimitystä sosiaalinen federalismi hän korostaa federalismin sosiaalista tarvetta. Mutta kuinka tämä muutos saadaan aikaan? Pikettyyn mukaan EU-tason päätöksenteossa tarvitaan yksimielisyysäännön korvaamista. Nykytilanteessa Irlannin, Luxemburgin ja Hollannin takia on mahdotonta ottaa käyttöön yhteinen vero suuryritysten voitolle, hiilidioksidipäästöille ja suurituloisille tai varakkaille veronmaksajille. Yksimielisyysäännön heikkous tuli myös hyvin esille vuonna 2021 EU:n elpymissuunnitelman hyväksymisessä. On siirryttävä johonkin muuhun. Piketty ehdottaa, että suurimmat maat Saksa, Ranska, Italia ja Espanja sekä mahdollisimman monet muut jäsenmaat allekirjoittaisivat keskenään uuden sopimuksen, jonka mukaan päätökset tehdään enemmistöäänöllä. Ihannetapauksessa tämä tehtäisiin Pikettyyn ehdottamassa uudessa Euroopan parlamentissa (European Assembly), joka koostuu kansallisten parlamenttien jäsenistä – vähän samalla tavalla kuin Saksan ja Ranskan parlamentaarinen edustajakokous, joka perustettiin muutama vuosi sitten osana uutta Ranskan ja Saksan välistä kahdenvälistä sopimusta. Pikettyyn mielestä tämä osoittaa, että kahden tai useamman maan, jotka haluavat edetä poliittisessa ja verotusta koskevassa yhdenytymisessä, on täysin mahdollista pysyä Euroopan unionissa ja tehdä kahden- tai monenkeskinen sopimus luodakseen välillään erityistä yhteistyötä.

Piketty kannattaa vahvasti EU:n uudistamista, jotta Euroopan keskiluokka ja alemmat sosioe-

konomiset ryhmät saadaan vakuuttuneiksi siitä, että EU voi toimia myös heidän hyväkseen ja että se pystyy vähentämään eriarvoisuutta eikä vain edistää varakkaiden etuja. Piketty pitää tämän hetken suurena ongelmana sitä, että keskustelua talousjärjestelmän muuttamisesta ei juurikaan käydä. Pikettyyn mielestä sosiaalisen federalismin lisäksi tarvitaan osallistuvaa sosialismia.

Osallistuva sosialismi

Omistusoikeudet ovat sosiaalinen rakennelma, joten ne voidaan periaatteessa muotoilla uudelleen yhteiskunnan valitsemalla tavalla. Piketty väittää, että prosessi onnistuu parhaiten edustuksellisessa demokratiassa tapahtuvan perusteluihin nojavan keskustelun kautta. Riittääkö tämä omistusoikeuksien uudelleen muotoiluun? Etenkin kun Piketty ei juurikaan arvosta ”bramiiniluokan” eli hyvin koulutetun varakkaiden haltuun ottamia vasemmistopuolueita. Eikö tarvittaisi myös muutoksia puolueiden toimintatavoissa, etteivät pienet eliitit pystyisi niitä valtaamaan? Mutta mikä pitäisi olla normi, jonka mukaan menestystä arvioidaan? Tässä Piketty näyttäisi tukeutuvan Rawlsiin. Harvard-filosofi John Rawlsin mukaan, tiettyjen ennakkoehtojen vallitessa, eriarvoisuus on hyväksyttävää vain, jos se palvelee huonoimmasa asemassa olevan ryhmän etua. Piketty haluaa myös *Capital and Ideology* -kirjassa tyypilliseen ranskalaisten intellektuaalien tapaan jäljittää idean alkuperän ranskalaiseen ajatteluun.

Brittiekonomisti James Meade (1964) ennakoii, että teollinen automaatio voisi vaikuttaa eriarvoisuuskehitykseen hyvin dramaattisella tavalla. Tällaisen eriarvoisuuskehityksen yhteiskunnallisia seurauksia Meade piti pelottavina ja kutsui näin syntyvää dystopiaa kapitalistien paratiisiksi (Tuomala 2019). Piketty (2014) kuvasi vastaavaa dystopiaa paluuna *belle époque* -aikaan eli ensimmäistä maailmansotaa edeltävään ”kauniiden maailmaan”. Meade (1964) oli kuitenkin pohjimiltaan optimistinen ja esitti joukon ideoita, joihin kuului perinteisten uudelleenjakokeinojen lisäksi muun muassa ehdotus tuotantovälineiden omistuksen uudelleenjärjestelystä. Sillä hän tarkoitti julkisen omistuksen lisäämistä ja yksi-

tyisen omistuksen tasaisempaa jakautumista eli pienempiä varallisuuseroja ihmisten välillä. Yksi Meaden keinoista oli sosiaalisen osingon käyttöönotto, mitä hän oli Britannian työväenpuolueen neuvonantajana ehdottanut jo 1930-luvulla. Nykyisin ideasta puhutaan perustulona. Toisin sanottuna hän ehdotti omistuksen demokratisointia, joka tekisi kaikki yhteiskunnan ryhmät osallisiksi automaation synnyttämistä tuotoista. Omistuksen demokratisoinnin myötä työntekijät voisivat nähdä teknologian kehittämisen hyödyttävän heitäkin. Meaden kirjoitusten pohjalta Rawls (2001) kehitteli viimeiseksi jääneessä kirjassaan ideaa omistuksen demokratisoinnista. Keskeinen idea oli pyrkimys vero- ja tulonsiirtoja edeltävien tuloerojen kaventamiseen. Rehn-Meidner-mallissa palkkaeroja pystyttiin kaventamaan, mutta omistuksesta saatavat tulot jäivät ulkopuolelle, sosiaalisten normien varaan. Julkinen sektori voi myös osaltaan halutessaan kaventaa koko talouden palkkaeroja ennen verotusta ja pienentää siten tarvetta verojen ja tulonsiirtojen kautta tapahtuvalle uudelleenjaolle. Tällainen mahdollisuus syntyy varsinkin monopsoniasemassa olevassa julkisessa organisaatiossa, joka on ainoa työnantaja monissa ammateissa. Selittääkö tämä sen, että Pohjoismaissa, joissa on ollut perinteisesti muita maita pienemmät tuloerot, on myös laaja julkinen tuotanto ja sitä kautta julkisen sektorin työllisyysosuus on korkea? Onko merkkejä muutoksesta nähtävissä, koska kaikissa Pohjoismaissa on tapahtunut merkittävää tuloerojen kasvua?

Monien ekonomistien mukaan instituutiot ovat kohdallaan, kun omistusoikeudet on hyvin määriteltä, eivätkä instituutiot haittaa niillä käytävää kauppaa. Varallisuuserot voivat kuitenkin pysyä muuttumattoman pitkiä ajanjaksoja, joten ne voivat olla esteenä tuottavuuden paranemiselle. Suuret varallisuuserot saattavat haitata talouden menestystä niinkin, että ne betonoivat instituutioita. Kannustinongelmien lisäksi tämä voi saada aikaan sen, että saavutettujen asemien ylläpitämiseen eli lobbaukseen uhrataan varoja, joille olisi yhteiskunnassa parempaakin käyttöä.

Piketty myönsi kriitikoilleen, että hän tuli antaneeksi (2014) kirjassaan liian suuren huomion

progressiiviselle varallisuusverotukselle ja liian pienen painon vaihtoehtoisille omistamisen ja osallistumisen muodoille. Miten hän käsittelee tätä kysymystä *Capital and Ideology* -kirjassa? Nyt Piketty korostaa, että fiskaalisen uudelleenjaon (verojen ja tulonsiirtojen kautta) lisäksi on yhtä tärkeää tarkastella myös politiikan keinoja, joilla vaikutetaan veroja ja tulonsiirtoja edeltävään tulonjakautumiseen.

Hahmotelmansa osallistuvaksi sosialismiksi Piketty näkee jatkona sille, mitä on tehty 1900-luvulla osana sosiaalidemokratian menestystä. Tämä sisältää yhtäläisen pääsyn koulutukseen, terveydenhuoltoon ja sosiaaliturvajärjestelmään. Lisäksi kysymys yksityisestä omistuksesta on aina ollut keskiössä keskusteltaessa sosialismista ja kapitalismista. Pikettyn osallistuvan sosialismin keskeinen ajatus on, että yrityksissä on jaettava valtaa. Tarvitaan enemmän kaikkien osallistumista. Se perustuu kahteen pääpilariin: toinen on myötämäärämisjärjestelmän (*co-management*) laajentaminen, ja toinen on progressiivinen verotus. Osallistuvan sosialismin ensimmäinen pilarin rakentamisen hän aloittaisi myötämäärämisjärjestelmästä sellaisena kuin sitä on sovellettu tähän asti erityisesti Saksassa (Länsi-Saksassa jo vuodesta 1950 lähtien) ja Ruotsissa. Saksassa 50 % suurten yritysten (yli 500 työntekijää) hallitusten paikoista menee työntekijöiden edustajille, vaikka heillä ei olisi osuutta yhtiön pääomasta, ja loput 50 % äänistä menee osakkeenomistajille. Piketty haluaa laajentaa järjestelmän myös pieniin yrityksiin eikä vain suuriin yrityksiin, joissa sitä sovelletaan Saksassa. Ruotsissa se koskee hieman pienempiä yrityksiä (yli 25 työntekijää), mutta aivan pienet yritykset eivät ole mukana. Lisäksi tärkeää hänen ehdotuksessaan on se, että työntekijät tulevat mukaan myös omistamiseen. Nythän Saksassa tasatilanteessa osakkeenomistajat voittavat. Ruotsissa palkansaajarahastoilla haluttiin vahvistaa työntekijöiden valtaa. On kuitenkin yllättävää, ettei Piketty kommentoi lainkaan Ruotsin palkansaajarahasto-keskustelua ja sen toteutuksessa kohdattuja ongelmia. Tämä on valitettavaa, koska koko ideassa osallistuvasta sosialismista on kyse hyvin pitkälti samasta asiasta.

Piketty keskittyy vallan jakamiseen osakeyhti-

össä. Monet voittoa tavoittelemattomat julkiset ja yksityiset organisaatiot ovat pärjänneet kuitenkin hyvin ilman osakkeenomistajia. Tosin yksityisissä tai säätiöyliopistoissa (Tampereen yliopisto!) lahjoittajia on verrattu osakkeenomistajiin. Vallan jakaminen eli hallinnon demokratisointi on näissä organisaatioissa vähintään yhtä tärkeää kuin osakeyhtiöissä.

Toinen pilari on progressiivinen verotus. Tässäkin Piketty nojaa 1900-luvun kokemuksiin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa menttiin pitkälle progressiivisen verotuksen suuntaan. Korkein marginaalituloveroaste oli Rooseveltin presidenttikaudella 91 % ja keskimäärin vuosina 1930–1980 yli 80 %. Kriitikkojen mukaan tämä tuhosi kannustimet ja näin heikensi USA:n taloutta. Kuitenkin tuottavuuden kasvu oli tuona aikana paljon suurempi kuin se on ollut 1980-luvulta lähtien. Näin ollen Reaganin aikana esillä ollut näkemys siitä, että innovaatioiden ja edelleen kasvun lisääminen edellyttää yhä enemmän eriarvoisuutta tulohuipulla, ei saa tukea historiasta.

Oma kysymyksensä on suurituloisiin kohdistuva marginaalivero. Erittäin varakkaiden verotuksella ei ensi sijaisesti kerätä verotuloja. Rikkaiden verottamista voidaan perustella samalla tavalla kuin ekologisia veroja, esimerkiksi hiiliveroja. Hiiliverollakaan ei ole tarkoitus ensisijaisesti kerätä verotuloja vaan edistää hiilipäästöjen vähentämistä. Samalla tavalla erittäin ankaralla verolla huippuvarakkaille estetään ansiottomien arvonnousujen syntyminen sekä ylipäänsä hupparakkaiden ryhmän syntyminen.

Piketty siis ehdottaa laajamittaista progressiivista verotusta ei vain tuloista ja peritystä varalli-

suudesta vaan myös vuosittaista varallisuusveroa, jotta estetään liiallinen varallisuuden keskittyminen huipulle ja samalla edistetään pääoman kiertoa. Pikettyn ehdotukseen kuuluu osana myös kaikille 25-vuotiaille maksettava vähimmäisperintö 120 000 euroa. Ehdotustaan hän pitää mallillisena ja vielä melko kaukana täydellisestä tasarvosta. Nykyisin nolla tai hyvin pieniä perintöjä saavat, jotka muodostavat monissa yhteiskunnissa alimman 50 tai 60 %, saivat 120 000 euroa. Miljoona euroa perivät saivat tälläkin järjestyksessä verojen jälkeen edelleen monikertaisesti enemmän. Vielä ei voisi puhua yhtäläisten mahdollisuuksien toteutumisesta. Yhtäläisten mahdollisuuksien periaatetta tunnutaan kannatettavan ideologisen kirjon laidusta laitaan. Kun on päätettävä konkreettisista ehdotuksista, silloin kiinnostus tuntuu vähenevän. Pikettyn ehdotus liittyy pitkään jatkumoon. Jo vuonna 1797 Thomas Paine ehdotti, että kaikille 21 vuotta täyttäneille jaettaisiin yhtä suuri alkupääoma (*citizen's dividend*). Myöhemmin Henry George (1879) ehdotti, että systeemi rahoitettaisiin maankorkoa verottamalla. Samanlaisia ehdotuksia on sittemmin tehnyt Tony Atkinson (1972, 2015). Voimme mennä askeleen Henry Georgea pidemmälle. Ansiottomien arvonnousujen verottaminen yhtäältä siirtää resursseja tuhlauksesta yhteiskunnan kannalta parempiin kohteisiin ja toisaalta kaventaa tulo- ja varallisuuseroja. Toisin sanoen sekä tuottavuus ja talouskasvu että taloudellinen tasa-arvo kohenevat samalla. ■

MATTI TUOMALA on Tampereen yliopiston kansantaloustieteen emeritusprofessori.

KIRJALLISUUS

- Acemoglu, Daron (2019) "It's Good Jobs, Stupid". Economics for Inclusive Prosperity, Policy Brief 13.
- Allen, Franklin & Gale, David (2007) *An Introduction to Financial Crises*. Wharton Financial Institutions Center Working Paper No. 07–20.
- Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2018) *Hur fungerar kollektivavtalen?* Arbetsmarknadsekonomisk rapport.
- Arendt, Hannah (1951) *The Origins of Totalitarianism*. Schocken, New York.
- Atkinson, Tony (1972) *Unequal Shares. Wealth in Britain*. Allen Lane the Penguin Press, Lontoo.
- Atkinson, Tony (2015) *Inequality. What can be done?* Harvard University Press, Cambridge.
- Dal Bo, Ernesto, Finnan, Frederico, Folke, Olle, Persson, Torsten. & Rickne, Johanna (2018) *Economic losers and political winners: Sweden's radical right*. Working paper.
- George, Henry (1879) *Our Land and Land Policy, Nation and State*, White and Bauer, San Francisco.
- Kärnylä, Ilkka (2021) *Democracy and the Economy in Finland and Sweden since 1960 A Nordic Perspective on Neoliberalism*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Lindbeck, Assar. & Snower, Dennis. (1995) *Restructuring Production and Work*. University of Stockholm, Institute for International Economic Studies, Seminar paper no. 602.
- Meade, James E. (1964) *Efficiency, Equality and the Ownership of Property*. Allen and Unwin, Lontoo.
- Moene, Kalle & Wallerstein, Michael. (1995) "Solidaristic Wage Bargaining". *Nordic Journal of Political Economy*, 22, 79–94.
- Piketty, Thomas (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Belknap Press, Cambridge, MA.
- Piketty, Thomas (2020) *Capital and Ideology*. Käänt. Arthur Goldhammer. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Rawls, John. (1971), *Theory of Justice*, Oxford University Press, Oxford.
- Tanninen, Hannu & Tuomala, Matti (2020) "Onko Pohjoismainen hyvinvointimalli jo menneisyyttä". *Talous & Yhteiskunta* 48:3, 2–9.
- Therborn, Göran (2019) *Kadotettu kansankoti. Kuinka pääoma kaappasi Ruotsin*. Vastapaino, Tampere.
- Tuomala, Matti (1990) "Optimal wage schedule in the self-managed public sector monopsony", julkaisematon käsikirjoitus.
- Tuomala, Matti (2016) *Optimal Redistributive Taxation*. Oxford University Press, Oxford.
- Tuomala, Matti (2019) *Markkinat, valtio & eriarvoisuus*. Vastapaino, Tampere.